

поруки: дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / Николаєнко Тетяна Богданівна. — К., 2008. — 220 с.

6. Наден О. В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / Наден Олена Володимирівна. — Х., 2002. — 199 с.

7. Хряпінський П. В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: теоретичні, законотворчі та правозастосовні проблеми : дис. ...доктора юрид. наук : 12.00.08 / Хряпінський Петро Васильович. — Х., 2010. — 628 с.

8. Смельяненко В. В. Звільнення від кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння транспортним засобом // Форум права. — 2008. — № 2. -С. 111-117 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-2/08evvtz.pdf>

9. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: [моногр.] / О.О. Дудоров. — К.: Юридична практика, 2003. — 924 с.

10. Дуюнов В. К. Механизм уголовно-правового воздействия: теоретические основы и практика реализации: дис. докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Владимир Кузьмич Дуюнов. — Волжский ун-т им. В.И. Татищева. — Тольятти, 2001. — 512 с.

11. Келина С.Г. Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности: [моногр.] / С.Г. Келина. — М.: Наука, 1974. — 232 с.

УДК 343.98 (477)

Прокопенко Н. М., викладач кафедри кримінально-правових дисциплін ННІ права та масових комунікацій ХНУВС

Особливості початкового етапу розслідування незаконного збуту наркотиків

В представленій науковій статті на основі аналізу спеціальної літератури і оперативно-слідчої практики розкриваються особливості початкового етапу розслідування незаконного збуту наркотиків. Представлено порядок проведення слідчих (розшукових) дій та інших заходів у провадженнях даної категорії.

Ключові слова: незаконний збут наркотиків, початковий етап розслідування, особливості розслідування, оперативна закупка.

В представленной научной статье на основе анализа специальной литературы и оперативно-следственной практики раскрываются особенности начального этапа расследования незаконного сбыта наркотиков. Раскрывается порядок проведения следственных (розыскных) действий и других мероприятий в производствах данной категории.

Ключевые слова: незаконный сбыт наркотиков, начальный этап расследования, особенности расследования, оперативная закупка.

In the present article, based on a scientific analysis of the literature and practice of active investigation revealed features of the initial phase of the investigation of illegal sale of drugs. Reveals the procedure of investigation (investigation) activities and other activities in the production of this category.

Keywords: the illegal sale drugs, etap initial investigation, especially the investigation, operational procurement.

На сучасному етапі розвитку суспільства розповсюдження наркотиків набуло глобальних масштабів і стало загрозою для всього світового співтовариства. Неймовірна прибутковість незаконної торгівлі наркотиками обумовлює її розповсюдження на

міжнародному і, як наслідок, на місцевому рівнях. Найбільш гостро ця проблема проявляється в країнах, які переживають соціальну та економічну кризу. Враховуючи те, що Україна відноситься до їх ряду, а також має вигідне для транзиту географічне положення, її територія зараз є «сприятливим» полем для розвитку наркобізнесу і наркотизації суспільства. Кожного року спостерігається тенденція росту злочинів, що вчинюються в сфері незаконного обігу наркотиків.

Одним з основних напрямків протидії торгівлі наркотиками та наркоманії в Україні є діяльність правоохоронних органів по виявленню і знешкодженню злочинних угруповань та окремих осіб, які займаються незаконним розповсюдженням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Ключове значення у цій діяльності має проведення комплексу слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування таких злочинів. Але аналіз слідчо-оперативної практики свідчить про наявність неабияких труднощів у цьому напрямку.

Окремі проблеми методики розслідування злочинів, що вчинюються в сфері незаконного обігу наркотиків, перебували протягом багатьох років у центрі уваги вчених-криміналістів, зокрема вони досліджувалася Т. А. Боголюбовою, В. С. Бурдановою, В. Г. Баяхчевим, А. С. Джандієрі, С. Ю. Косаревим, Н.М.Косміною, В. О. Кохановим, І. І. Курильовим, Г. М. Меретуковським, Л.П.Ніколаєвою, О. В. Одерієм, А. М. Поляхом, Н. І. Порубовим, С. О. Рогановим, К. А. Толпекінім, А. В. Сивачовим, С. В. Суховим, Е. Х. Чекушевим, М.Г.Шурухновим, С. М. Щербаковським та іншими вченими, які внесли певний вклад у теорію і практику розслідування даних видів злочинів. Однак в роботах вказаних вчених недостатньо уваги приділялось питанню методики розслідування саме незаконному збуту наркотиків. В них або фрагментарно розглядалися питання розслідування цих злочинів, або дослідження були присвячені взагалі іншим аспектам. Крім того процедура кримінального провадження значно змінилася із прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі КПК України). Саме це й обумовлює актуальність представленої роботи.

Метою даної роботи було на основі аналізу спеціальної літератури, оперативно-слідчої і судової практики розкрити особливості початкового етапу розслідування незаконного збуту наркотиків, представивши основні тактичні завдання і засоби їх вирішення - тактичні операції.

Відповідно ч. 2 ст. 214 КПК України досудове розслідування будь-якого злочину починається з моменту внесення відомостей про нього до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР). Відповідно ч. 1 ст. 214 КПК України відомості про злочин можуть надходити у формі заяви або повідомлення, а також шляхом самостійного виявлення слідчим, прокурором із будь-якого джерела обставин ознак складу злочину.

Специфіка злочинної діяльності в сфері незаконного обігу наркотиків полягає в тому, що всі її співучасники (збувальники, покупці наркотиків, перевізники, кур'єри, тощо) пов'язані круговою злочинною порукою, адже кожен несе кримінальну відповідальність за вчинені дії. Кримінальний бізнес по збуту наркотиків відбувається під прикриттям, завжди приховано від сторонніх осіб, і в умовах недопущення витоку інформації про нього. Саме тому дуже рідкими на практиці виявляються випадки надходження в правоохоронні органи заяв та повідомлень про злочини вказаної категорії від свідків або потерпілих.

Як показує аналіз слідчо-оперативної практики, а також аналіз спеціальної літератури [1, с.11], у 97 % випадках інформація про незаконний збут наркотиків

поступає слідчому (начальнику слідчого підрозділу) від оперативних працівників підрозділів (відділів) по боротьбі з незаконним обігом наркотиків (далі - ВБНОН).

Направленню такої інформації передують дуже кропітка і тривала оперативна робота працівників ВБНОН. Вона, як правило, включає наступні етапи:

- отримання оперативної інформації про ці злочини від штатних та позаштатних працівників, громадян, які співпрацюють на засадах добровільності, або надають інформацію за винагороду;

- заведення оперативно-розшукової справи;

- проведення в рамках оперативно-розшукової справи заходів, направлених на перевірку достовірності цієї інформації і документування фактів незаконного збуту наркотиків [2].

В рамках заведеної оперативно-розшукової справи оперативні працівники мають право проводити наступні заходи: 1) зняття інформації з технічних каналів зв'язку та прослуховування телефонних розмов; 2) контроль шляхом відбору за окремими ознаками телеграфно-поштових відправлень; 3) негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи; 4) акустичний контроль та радіомоніторинг об'єктів; 5) контрольна та оперативна закупка незаконних послуг, товарів, предметів і речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності; 6) оперативний збут товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу; 7) контрольована поставка товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених для обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності; 8) впровадження в злочинне середовище та на об'єкти, що становлять оперативний інтерес, штатного негласного працівника або особи, яка співпрацює з оперативним підрозділом із збереженням у таємниці достовірних даних щодо їх особистості; 9) спостереження (фізичне, технічне); 10) оперативний експеримент; 11) опитування осіб (розвід опитування); 12) збирання інформації щодо способу життя окремих осіб, підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину, джерело та розміри їх доходів (оперативне наведення довідок); 13) перевірка осіб і об'єктів згідно з обліками; 14) огляд житла та інших приміщень, а також ділянок місцевості та транспортних засобів за згодою їх власників або мешканців для з'ясування обставин вчиненого злочину або такого, що готується; 15) збирання зразків для порівняльного дослідження; 16) пошук, негласне виявлення та фіксування слідів тяжкого або особливо тяжкого злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, або отримання розвідувальної інформації; 17) ототожнення осіб та предметів [3].

А крім цього проводяться й такі заходи, як прослуховування усних переговорів, прослуховування телефонних переговорів, зняття інформації з віддаленого комп'ютера, прослуховування телефонних переговорів з особами, які причетні до вчинення тяжкого злочину, за письмовою заявою або письмовою згодою особи, що бере в них участь; отримання інформації про зв'язки абонентів телекомунікацій без розкриття змісту повідомлень, контрольований пропуск осіб через державний кордон, комп'ютерна розвідка [4].

В рамках проведених заходів, шляхом документування злочинної діяльності по збуту наркотиків оперативні працівники повинні виконати наступне:

- встановити способи вчинення і приховування незаконного збуту наркотиків, місце і час вчинення злочинних дій;

- визначити вид та найменування наркотичного засобу, психотропної, сильнодіючого або отруйної речовини, його кількість, вартість при купівлі, розмір наживи;
- встановити джерело походження або канали надходження наркотичного засобу, психотропної, сильнодіючої або отруйної речовини, встановити, чи немає фактів незаконного культивування заборонених до культивування наркотиковмісних рослин чи факту виготовлення наркотичного засобу психотропної, сильнодіючої чи отруйної речовини;
- перевірити відомі й інші можливі канали збуту, у тому числі чи мало місце утримання притонів для вживання наркотичних засобів або психотропних речовин;
- якщо має місце злочинна змова кількох осіб, визначити коло учасників злочинної групи і роль кожного;
- перевірити дані про кожну особу, в тому числі: чи є він наркоманом, чи потребує в примусовому лікуванні, чи ставить сім'ю у важке матеріальне становище, чи не є особою, в обов'язки якого входить дотримання правил поведження з наркотиковмісними речовинами [5, с.33].

Аналіз слідчо-оперативного досвіду і матеріалів кримінальних проваджень по фактах незаконного збуту наркотиків дає підстави сформулювати певний алгоритм дій, що виконуються далі - після проведення оперативної роботи працівниками ВБНОН. Він може бути представлений у наступному вигляді.

Після того, як будуть зібрані вказані дані, оперативний працівник складає рапорт про те, що ним виявлено діяльність особи, яка займається збутом наркотиків. Реєструє цей рапорт в журналі Єдиного обліку і подає його разом із матеріалами оперативно-розшукової справи начальнику оперативного підрозділу ВБНОН. Той розглядає подані матеріали і за наявності підстав звертається до начальника слідчого підрозділу для планування і погодження дій під час проведення оперативної закупки та затримання причетних до цього осіб. Начальник слідчого підрозділу з дотриманням вимог таємності вивчає подані матеріали, рапорт оперативного працівника та план заходів з їх реалізації. Після оцінки поданих відомостей про злочинну діяльність він визначає попередню кваліфікацію цих дій і доручає слідчому провести досудове розслідування.

Слід звернути увагу, що на цьому етапі ефективність досудового слідства у справах даної категорії залежить повною мірою від наступних основних моментів в організації роботи слідчого:

- а) вмілого налагодження взаємодії з оперативними працівниками ВБНОН;
- б) недопущення витоку інформації про проведення заходів (місце, час, учасників), що представляють собою таємницю слідства;
- в) правильного виконання алгоритму дій із затримання особи «на гарячому» при збуті нею наркотиків в рамках негласної слідчої (розшукової) дії – контроль за вчиненням злочину у формі оперативної закупки наркотиків.

Слідчий після отримання доручення начальника слідчого підрозділу про проведення досудового розслідування незаконного збуту наркотиків зобов'язаний внести відомості до ЄРДР і почати досудове розслідування. На початковому етапі слідчий повинен детально ознайомитись з інформацією, зібраною оперативними працівниками ВБНОН і визначити спільну стратегію розслідування злочину.

Якщо в матеріалах оперативно-розшукової справи недостає певних даних для організації розслідування, то в порядку ст. 40 КПК України слідчий повинен направити доручення оперативним працівникам на проведення слідчих (розшукових) дій,

направлених на встановлення наступних даних:

- повних анкетних та інших характеризуючи даних особи, яка займається збутом наркотиків;
- адреси місця проживання цієї особи і адреси місць збуту нею наркотиків;
- номерів мобільних телефонів цієї особи;
- кола осіб, які виступають співучасниками злочинної схеми наркобізнесу (спільників по збуту та покупців), їх анкетні дані.

Після отримання необхідних даних, слідчий повинен поставити завдання оперативним працівникам здійснити підбір особи (осіб) для проведення оперативної закупки і вжиття до неї (них) заходів щодо забезпечення безпеки шляхом зміни її анкетних даних в матеріалах провадження.

Для проведення оперативної закупки згідно ст. 271 КПК України, а також аудіо та відео контролю особи в ході цієї дії, слідчий повинен підготувати і направити прокурору клопотання. Прокурор, розглянувши клопотання і встановивши законні підстави, вносить постанову про проведення негласної слідчої (розшукової) дії – контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки без затримання особи. Ця постанова направляється слідчому, а її копія долучається до матеріалів оперативно-розшукової справи.

Після отримання постанови прокурора слідчий повинен приступити до організації проведення оперативної закупки. Її проведення він може очолювати сам або доручити проведення оперативним працівникам ВБНОН. Комплекс дій на цьому етапі представляє собою тактичну операцію – затримання «на гарячому» збувальника.

Порядок проведення оперативної закупки, крім загальних положень вказаних в ст. 271 КПК України, регламентовано п. 2 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та Інструкцією про порядок проведення оперативної закупівлі та контрольованого постачання предметів, товарів і речовин, у тому числі заборонених до обігу, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності, затвердженою спільним наказом МВС, СБУ і Державної податкової адміністрації України від 30 листопада 2001 року N 1065, доп. /307 доп. / 482 док (далі – Інструкція).

При проведенні оперативної закупівлі наркотиків рекомендується використовувати спеціальні технічні засоби фіксації (з дозволу суду відповідно до вимог законодавства України). Для прослуховування й фіксації розмов між збувальником і «покупцем», останній забезпечується радіо мікрофоном або диктофоном. В таких випадках до використання цих записуючих пристроїв в присутності понятих проводиться попередній огляд аудіо- або відеокасети, які передаються «покупцю». Про здійснення цих дій складається відповідний протокол із вказівкою найменування фірми-виробника, серійного номера касети й записуючої апаратури.

При проведенні оперативної закупки рекомендується фіксувати за допомогою відеозапису пересування «покупця» до моменту передачі ним грошей збувальнику і факт пред'явлення останнім наркотиків. Для проведення технічних заходів фіксації дуже часто запрошуються спеціалісти з оперативно-технічних підрозділів УМВС. Вони, як правило надають допомогу у відео та аудіо фіксації, здійснюють приховане спостереження й документування протиправних дій злочинної діяльності по збуту наркотиків. Легалізовані в подальшому матеріали мають важливе доказове значення у кримінальних провадженнях розглядуваної категорії [6].

Відразу після проведення оперативної закупівлі придбані «покупцем» наркотики

вилучаються, про що складається відповідний протокол. До протоколу оперативної закупки заносяться данні про хід і результати проведеної дії і свідчення «покупця» (без його справжніх анкетних даних), які стосуються обставин придбання наркотику у певної особи.

Зібраний матеріал в ході проведення негласної слідчої (розшукової) дії – контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки, повинен включати наступні документи:

1) акт огляду грошових купюр (з позначенням кількості, номіналу, серії і номерів кожної купюри; факту їх помітки хімічними речовинами);

2) акт огляду особи - «покупця», в якому фіксується факт відсутності у нього заборонених для вільного обігу речей та наявність грошових купюр (які були оглянуті і помічені);

3) протокол про результати контролю за вчиненням злочину.

Після проведення вказаних заходів матеріали оперативної закупки направляються спецв'язком прокурору для легалізації (розсекречування), а вилучена речовина (придбана у особи, яка підозрюється у збуту наркотиків) направляється для проведення судової експертизи наркотичних засобів.

Отримавши висновок судової експертизи наркотичних засобів, яким встановлено факт того, що в ході оперативної закупки було придбано наркотик, розмір якого дозволяє притягнути особу до кримінальної відповідальності, слідчий повинен підготувати і направити клопотання прокурору про дозвіл проведення другої оперативної закупки у особи з її подальшим затриманням.

Також слідчому рекомендується паралельно звернутися з поданням до суду для проведення обшуку житла особи, яка займається збутом наркотиків, для забезпечення більш повного документування ознак злочинну при проведенні тактичної операції – затримання «на гарячому» збувальника.

Після отримання відповідних постанов прокурора та суду слідчий і оперативні працівники повинні провести вищезазначену тактичну операцію, яка повинна включати наступні дії та заходи:

1) другу оперативну закупку наркотиків у тієї ж особи (в тому ж порядку, який приведено вище);

2) затримання особи, яка займалась збутом наркотиків;

3) особистий обшук затриманої особи;

4) освідування особи, яка займалась збутом наркотиків.

Якщо особу планується затримати на місці злочину за місцем її проживання, крім інших дій слід обов'язково включити проведення обшуку в житлі. Узагальнення оперативно-слідчого досвіду дає підстави стверджувати, що на протязі доби після результативно проведеної тактичної операції - затримання «на гарячому» збувальника, слід без зволікання повідомити йому про підозру у вчиненні незаконного збуту наркотиків (відповідно п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України) по першому факту збуту (за результатами першої оперативної закупки) і негайно допитати його в якості підозрюваного за обома фактами вчиненого ним збуту наркотиків.

Невідкладними діями на цьому етапі також є допити свідків збуту наркотиків. До їх числа відносяться наступні категорії осіб:

- особа, яка виступала в ролі покупця наркотиків при проведенні оперативної закупки;

- поняті, які були присутніми при проведенні оперативних закупок;
- особи з близького оточення підозрюваного (родичі, друзі, сусіди, колеги по службі тощо), які можуть надати характеризуючі данні на нього, а також повідомити про окремі обставини підготовки, вчинення і приховування злочинної діяльності по збуту наркотиків;
- оперативні працівники, які проводили оперативну закупку наркотиків, затримання, огляд, обшук чи інші слідчі (розшукові) дії.

Завершальними заходами початкового етапу є призначення судових експертів наркотичних засобів по вилученим в ході другої закупки речовинам і направлення матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій для легалізації.

Підводячи підсумок вищенаведеному, можна зазначити, що звісно робота не охоплює всіх особливих моментів розслідування цих злочинів, але представлений алгоритм дій може слугувати основною схемою роботи слідчого і оперативних працівників у справах розглядуваної категорії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Малярова В.О. Розслідування злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів: Методичні рекомендації. / В.О. Малярова., О.О. Андреев. – Х., 2009. – 27 с.
2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992р. [Електронний ресурс]. – режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2135-12>
3. Шинкаренко І.Р. Проблеми становлення методології оперативно-розшукової науки на сучасному етапі: класифікація методів оперативно-розшукової діяльності [Електронний ресурс]. – режим доступу:http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Kyuv/2008_3/3-4/05.pdf
4. Джужа О.М., Горбачевський В.Я., Орлов Ю.Ю. Нова редакція Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»: Метод рек. / За заг. ред.. Г.Г. Москаля. – К.: КНУВС, 2007. – 60 с.
5. Шадрин А.М. Сущность раскрытия преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков, оперативно-розыскным путем //Российский следователь. - 2009. - № 11. - с. 33-34 Шадрин А.М. Сущность раскрытия преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков, оперативно-розыскным путем //Российский следователь. - 2009. - № 11. - с. 33-34.
6. Сулейманова З.Р. Оперативна закупівля наркотичних засобів у структурі тактичної операції // Міжнародні науково-практичні інтернет-конференції за різними юридичними напрямками) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=566

